

PĂRINȚI, MODELE ȘI ANTIMODELE

Lidia LUPAȘCU, profesoară de limba și literatura română, grad didactic I, LT Măgdăcești, doctorandă Școala Doctorală Științe ale Educației

CZU: 821.135.1.09

Rezumat Rolul familiei a fost dintotdeauna grija educației copiilor și securitatea lor. Mama și tata, trebuie să se ferească de a săvârși fapte necuviincioase și a spune vorbe urâte, dureroase, în fața copiilor lor, trebuie să-i păzească de tot răul ce ar putea să încolțească în frageda lor inimă. Părinții sunt principalii educatori, este indiscutabil, dar ei nu sunt unicii. În familie un rol important îl au și bunicii. Copilul învață calea spre descoperirea de sine și spre succes alături de personajele operelor literare. Personajele literare creează modele și antimodele. Totuși ca un copil să crească un adult fericit trebuie iubit și respectat.

Cuvinte-cheie: familie, părinți, personaj, operă literară, modele, antimodele

Abstract The role of the family has always been the care of children's education and their security. The mother and the father must refrain from doing unseemly deeds and saying ugly, hurtful words in front of their children, they must guard them from all the evil that could sprout in their tender hearts. Parents are the main educators, it is indisputable, but they are not the only ones. Grandparents also play an important role in the family. The child learns the path to self-discovery and success alongside the characters of literary works. Literary characters create models and antimodels. However, in order for a child to grow into a happy adult, it must be loved and respected.

Keywords: family, parents, character, literary work, models, antimodels

Familia este o realitate explorată intens de pedagogi, sociologi, scriitori, cercetători, psihologi, de popor, este factorul de promovare a valorilor etern-umane. Mai mult, familia e o resursă

pentru istorie. Rolul familiei a fost dintotdeauna grija educației copiilor și securitatea lor. Familia este instituția unde trebuie să-și găsească adăpost copiii și părinții, iubirea și grija, recunoștința și virtutea, datoria și demnitatea, liniștea și echilibrul. Primul model comportamental în relațiile umane sunt oferite de părinți. Sunt o multitudine de exemple educative pozitive, dar și negative, în istorie, ale educației tinerei generații, unele care vin în contradicție cu normele noastre contemporane, neînțelese, acum. În cadrul familiei, experiențele se transmit din tată în fiu, vizând aspecte importante, în primul rând, supraviețuirea, dobândirea hranei, protecția. Generația adultă (și responsabilă) transmite generației tinere experiențe împărtășite, modele verificate, limbaj, cultură, semne și semnificații. Educația populară se bazează pe metoda exemplului. Proverbul african „Cel care a refuzat să înțeleagă ce i-a spus mama va înțelege ce îi va spune nenorocirea” ne îndeamnă să dăm ascultare părinților noștri, care mereu ne doresc doar binele.

„Mediul familial se referă la multitudinea relațiilor ce se stabilesc între membrii familiei și valorile culturale, care se transmit prin intermediul lor. Influențele educative parvin de la fiecare membru al familiei ca agent al educației familiale, reprezentând o expresie directă a relațiilor ce se stabilesc în interiorul familiei și a modelelor comportamentale pe care le oferă agenții educației familiale.” [5, pag. 314] Acțiunea educativă este exercitată direct, dar și indirect de către agenții educației familiale, voluntar și involuntar, cu un scop anume sau vreun scop precis. Educația copiilor este o problemă de interes național. Vlad Pâslaru afirmă: „ Esența omului ține de atitudinea lui față de colectivitatea etnică, deoarece numai prin familia, neamul, poporul și națiunea sa omul devine veșnic. Copilul care s-a născut azi nu e numai fiul părinților săi, ci al tuturor generațiilor de părinți și copii ai neamului care s-au născut unii pe alții în decursul mileniilor, până

s-a ajuns la fiul de azi a neamului. Fiecare om poartă în sângele său – și aceasta nu-i o metaforă, ci o realitate pur materială – întregul neam.” [4, pag. 324]

Familia, în literatură, este o temă foarte importantă. În povestiri, nuvele, romane personajele au întotdeauna în spatele lor o familie, relații dintre membrii ei, un cadru de desfășurare, un trecut. Basmelor, legendelor, sunt pline de exemple de personaje puse în slujba binelui pentru a învinge răul. În *povești* găsim „concepții pedagogice valoroase, grija față de educarea generațiilor, tendința de a le transmite experiența de viață, ideile progresiste despre bine și rău, adevăr și neadevăr, de înțelegerea justă a datoriilor omului”. [1]

Personajele literare creează modele și antimodele. Copilul învață calea spre descoperirea de sine și spre succes alături de personajele operelor literare. Scriitorii, prin operele lor, dau un strălucit exemplu al valorilor care guvernează destinul uman, al rațiunilor superioare care conduc viața. Familia reprezintă o preferință a scriitorilor, indiferent de epocă, curent literar

În „Amintiri din copilărie” de Ion Creangă cadrul uman reprezintă o componentă esențială a mediului copilăriei. Din ele se detașează chipul luminos al mamei, a cărei figură dobândește consistență prin aparițiile personajului de-a lungul operei. În capodopera crengiană imaginea miraculoasă a *mamei* apare, reflectându-se în ochii copilului ca o făptură magică, atotputernică, în stare de a stăpâni și forțele naturii. Dar mama este și severă, ostenită, după o zi de muncă intensă- căci este vestită pentru hărnicia ei- de isprăvile copiilor. Trăsătura dominantă a mamei este dragostea pentru copiii ei, sentiment care o face în finalul *Amintirilor*, să-și exercite autoritatea, impunându-i lui Nică să plece la școală, aparent insensibilă la tristețea lui, dar în realitate preocupată de viitorul acestuia. Smaranda își dezvăluie nețărmuita dragoste față de fiul său, este ambițioasă și vrea cu orice scop să-

și vadă băiatul preot. Ea știe că fiul ei nu va putea depăși condiția de sărăcie decât prin învățătură.

În natura omenească chiar din pruncie predomină o fatală aplicare spre rău, destul de delicată și primejdioasă, de aceea se impune chiar din cea mai fragedă copilărie, mama să fie cu cea mai mare băgare de seamă în sacra menire de a educa.

Părinții, și, în mod special, mama trebuie să știe că manierele, exemplele și faptele din căminul conjugal sunt cele dintâi și cele mai puternice simțăminte ce să întipăresc în mintea și sufletul copiilor lor. *Vitoria*, personajul principal al romanului „Baltagul” este o femeie voluntară, puternică, hotărâtă, lucidă, curajoasă și foarte inteligentă. Întrunește virtuțile morale ale omului simplu de la țară: respect față de legile strămoșești, consecvență, tenacitate. Este un model pentru copiii ei. Îi interzice Minodorei să se îndepărteze de tradiție și contribuie prin călătorie la maturizarea fiului ei, Gheorghică.

În primul rând, mama - ca stăpână a căsniciei - trebuie să se îngrijească de susținerea și dezvoltarea virtuții moralității și bunele moravuri ca mai târziu sămânța răului și a viciului înrădăcinate în copil să nu-i amărască bătrânețile.

Mama, la fel și tata, trebuie să se ferească de a săvârși fapte necuviincioase și a spune vorbe urâte, dureroase, în fața copiilor lor. Mai târziu, aceștia îi pot imita și vor crea multe probleme. Părinții trebuie să-i păzească pe copii de tot răul ce ar putea să încolțească în frageda inimă a lor. Copiii nu vor izbuti nicicând să-și răsplătească părinții care le-au dăruit viața, dragostea și bunătatea. Chiar dacă părinții nu trăiesc în conformitate cu regulile prescrise, copiii nu trebuie să-i respingă, ci să aleagă calea dreaptă. Faptul că părinții sunt principalii educatori este indiscutabil, dar ei nu sunt unicii. În familie un rol important îl au bunicii. În popor se spune că bătrânii au o mai multă experiență de viață, sunt mai buni educatori ai generațiilor tinere. Deseori,

în oprele literare, personajele nu sunt individualizate prin nume și sunt reduse la o singură trăsătură care funcționează ca rol de etichetă (bătrânul, bătrâna). Caracter educativ are și nuvela lui Ioan Slavici „Moara cu noroc”. Ca în orice nuvelă, accentul nu cade pe actul povestirii, ci pe complexitatea personajelor. Textul se deschide printr-un dialog între Ghiță, cel mai complex personaj din scrierile lui Slavici și bătrâna, mama Anei, al cărei nume nu este precizat. *Bătrâna* - un alter ego al scriitorului, enunță grav o frază cu caracter general sentențios și ar putea figura tot atât de bine în chip de concluzie a narațiunii: „*Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibeii tale te face fericit.*” Bătrâna este adepta păstrării tradiției, iar preceptul său moral va avea rolul unui dramatic avertisment.

De fiecare dată când un personaj își face apariția în prim-plan, autorul îi face o schiță de portret fizic, ale cărui trăsături trimit la elemente de portret moral. *Aglae* din „Enigma Otiliei” de G. Călinescu, apare de la început ca o femeie matură, cam de aceeași vârstă cu Pascalopol, „cu părul negru pieptănat bine într-o coafură japoneză” care sugerează o cochetărie ostentativă. Bluza de mătase neagră „strânsă la gât” și „sugrumată la mijloc” sunt sugestive pentru aspectul ei fizic fanat, forțând natura prin stangularea părților corpului care trădează mai ușor vârsta unei femei. În contrast cu această rece cochetărie apar trăsăturile unei „babe absolute”, rea, vicleană, lacomă. Prezența ei continuă în casa lui moș Costache este motivată de dorința nestăvilită de a pune mâna pe averea lui. Ea conduce viața în cele două familii. Își ține din scurt soțul, apoi îl internează într-un ospiciu, pe Olimpia o neglijează total, face și desface căsătoria lui Titi, când fratele ei, Costache, se îmbolnăvește, ocupă militărește casa. Zgârcită și rapace, invidioasă și plină de ură, *Aglae* sfârșește prin a moșteni o casă ruinată și dărăpănată, la fel ca ea. Această mamă este total opusă Vitoriei Lipan, Marei. Nimic nu justifică aceste trăsături.

Aglae este încarnarea mamei devorate de răutate și invidie față de copiii altora, deformată în chip grotesc de un sentiment străin nobleții. Ura ei viscerală față de Otilia pornește din credința oarbă că prezența ei în casă este un impediment pentru măritișul Auricăi. Înșuși Stănică, ginerele ei, se simte scârbit de hidoșenia morală a soacrei: „scârboasă femeie, ambițioasă și veninoasă”. Aglae stăpânește cu autoritate distrugătoare destinele copiilor ei, chiar calitatea de mamă iubitoare este dăunătoare pentru propriile odrasle. Această femeie este un antimodel pentru copiii săi, dar și pentru cititori.

Ilie Moromete, un țăran fascinant, cap al familiei, tată autoritar din satul Siliștea-Gumești din Câmpia Dunării, model creat după propriul tată de Marin Preda, este ascultat de soție și copii. Portretul lui moral se conturează din relațiile cu familia în care el tronează ca un „pater familias”. Consideră că sensul vieții este dobândirea valorilor spirituale, nu a celor materiale. Disprețuiește prostia, cu intensitate se lasă înduioșat de succesul la școală al lui Niculae. O plăcere mare este să meargă duminica în poiană, unde se adunau bărbații satului pentru a discuta politică. Prestigiul său între oamenii satului este real. Este sociabil, inteligent și are o mare disponibilitate umoristică, se amuză pe seama prostiei și a naivității. Ilie Moromete ilustrează un tip de personalitate umană în luptă cu vitregiile istoriei. Dar la un moment dat refuză să mai lupte pentru apărarea iluziilor. Se afundă tot mai mult în zona de umbră a singurătății, fără a renunța la concepția lui tradițională. În discuțiile lungi dintre Ilie Moromete și fiul său Niculae, tatăl apără o iluzie vrând să-și păstreze consecvența morală, demnitatea: *Până în clipa din urmă omul e dator să țină la rostul lui chit că rostul ăsta cine știe ce s-o alege de el!* Ilie Moromete este personajul literar, implicat în acțiunile operei și reprezentând chiar punctele de vedere ale autorului despre demnitate, moralitate, raporturi familiale și sociale. Ilie Moromete și Niculae - sunt situați în

paradigma lui a *fi*; tatăl apare ca model de ființare, iar fiul îi preia habitudinile; tatăl apare în ipostază eroică: semăna uneori cu Ștefan cel Mare, iar alteori când era supărat cu Matei Basarab. Relația tată-fiu se stabilizează când Niculae înțelege că amândoi sunt adepții raportării la lume prin gândire și prin cuvânt.

Relațiile dintre părinți și copii sunt ilustrate în nuvela „Ultima lună de toamnă” de Ion Druță. Copiii cresc, își construiesc un destin, se duc pe la casele lor și uită de bătrânii părinți. În nuvelă, cred că nu la întâmplare este ales anotimpul desfășurării acțiunii. Toamna se numără bobocii, toamna e vremea musafirilor, bătrânul tată se află în toamna vieții. Rămași singuri în casa părintească, bătrânii analizează cauzele înstrăinării copiilor, mai ales mama, așteaptă când la fereastră, când la poartă să le vină copiii, dar ei nu mai vin. *Tata*, protagonistul operei expediază fiilor telegramă că e, chipurile, bolnav și-i așteaptă, dar se întâmplă că se îmbolnăvește cu adevărat (căci e boala dorului de copii), neputând suporta fățărnicia, falsul, minciuna și mama aleargă în sat să-i caute leac. Personajele sunt pline de demnitate, au simțul umorului. *Tata* e zgrăvit de Druță ca un erou ce adună în sine acele valori spirituale acumulate de popor de-a lungul secolelor și pe care ar vrea să le aibă și cei șase copii ai lui. După lunga călătorie întreprinsă pe la casele fiilor, vine acasă mulțumit, cu mici excepții, pentru că nu toți urmașii s-au dovedit a fi exemplari în plan moral-etic. Este de remarcat, în lumina acestui dramatism, gravitatea mesajului etic al operei: necesitatea dragostei copiilor pentru părinți și invers. Ion Druță, mereu îndrăgostit de personajele sale, vorbește de ele cu compasiune, prezentându-le ca purtătoare ale credințelor neamului, ca deținătoare ale tradițiilor lui, ca modele și antimodele, cum trebuie și cum nu trebuie să fie un părinte și un copil. Preocupat de pitorescul moral al personajelor, scriitorul le-a urmărit problemele în contact cu marile întrebări existențiale ale umanității – problemele vieții și morții, ale originii etnice și

de neam, trecerea omului, dragostea (dorul), rezistența umană. Prozatorul Ion Druță a creat personaje memorabile pe Gheorghe și Rusanda, Trofimaș și Domnica, Onache Cărăbuș, Nuța, mătușa Ruța, Horia, Vasiluța, Păvălache, pe Mama și Tata. Un erou al scrierilor druțiene spunea. „Din tot ce are omul mai frumos pe lume, eu aș pune pe locul întâi demnitatea, Asta-i tot. De mic copil cum se ridică copăcel, omul caută cu coada ochiului în jur, ca nu cumva să-l calce cineva pe ce are el mai sfânt. Demnitatea e ca și cum ai duce o farfurie cu apă pe-un vârf de deget. Atâta ești om cât e plină farfuria... și eu, dacă a venit vorba, nu atât de moarte mă tem cât de înjosirea ceea care vine împreună cu moartea”. [3, pag. 11]

Romanul Tatianeii Țîbuleac, „Vara în care mama a avut ochii verzi”, este negocierea unei împăcări între conștiința tulburată a tânărului și mama sa muribundă, care redescoperă într-o ultimă vară împreună, petrecută într-un sătuc francez, o liniște care le-a lipsit toată viața. Tânărul la început o disprețuiește pe mama sa, făcând o mărturisire dureros de frumoasă față de cea care i-a dat viață „în acea dimineață, în care o uram mai mult ca oricând, mama împlinise treizeci și nouă de ani. Era mică, proastă și urâtă. Era cea mai inutilă mamă din câte au existat vreodată. Aș fi ucis-o cu jumătate de gând”. [6, pag. 5] Rar ne este dat să citim asemenea mărturisiri față de părinți, mai ales mamă, în paginile unui roman, „aș fi dat-o la fiare vechi”. Romanul prezintă relațiile defectuoase dintre părinți și copiii. Crescut numai de mama și bunica pentru că tata i-a părăsit, personajul principal, lipsit de afecțiunea mamei, nici la școală nu se adaptează, urăște profesorii, „diriginta e o psihotică”, despre sine și prietenii săi Kalo, Jim susține „eram niște resturi umane – niște polipi și chisturi, și aceia operați -, însă aveam pretenții de rinichi și inimi”. Colegii râdeau de mama lui *Aleksy*, spunându-i „sirenă-n călduri”, tata o numea „vacă proastă” și doar el era obligat să-i zică „mama”. Ar fi schimbat-o în două

secunde, chiar și cu una bețivă, ar fi suportat să fie bătut în fiecare zi numai să nu-și vadă mama de care râdea tot cartierul, după părerea lui. Își dorea s-o bage în mașina de spălat, s-o închidă în congelator, s-o iradieze, s-o vadă moartă. Totuși un singur lucru frumos avea mama și aceia erau ochii, ochii verzi ai mamei „atât de frumoși”. „Ochii mamei erau o greșeală”, dar, „ochii mamei erau resturile unei mame frumoase, lanuri de tulpini frânte, scoici crescute pe copac, geamurile unui submarin, muguri în așteptare, ochii mamei plângeau înăuntru” deși nu arăta asta. Grav bolnavă de un cancer turbat, mama îi propune fiului să petreacă o vară împreună într-un sătuc din nordul Franței. Deși la început ar fi dat orice numai să scape de mama, de vomele ei, acest copil care toată viața a tânjit după un strop de afecțiune reușește să comunice pentru prima dată cu adevărat cu femeia muribundă chinuită de vină și regrete. Ura trece în iertare, acceptare și apoi în iubire și dor. Sunt foarte mulți copii care în copilărie sunt neiușiți sau cred acest lucru. Sunt copii care trec peste aceste traume și unii care nu le depășesc nici până la adânci bătrâneți.

Pedagogul român Dimitrie Tudoran pune în relație educația cu ereditatea, celălalt factor al dezvoltării personalității, și susține că educația poate modifica unele elemente ale structurii genetice (genetica este educabilă): educația are posibilități nebănuite în ce privește transformarea dispozițiilor ereditare. „Dar educația nu are puterea de a schimba fundamental zestrea ereditară: ...nici cea mai desăvârșită tehnică școlară nu este capabilă să actualizeze și să dezvolte până la limitele lor superioare imensele dispoziții cuprinse în patrimoniul ereditar”. [4, pag. 111]

Influența mediului asupra formării personalității individului este una majoră. Biografia individuală se intersectează cu biografia colectivă. Nou-născutul nu rămâne El, pentru că membrii societății îi impun imperativul „fii ca noi”; iar ca „noi” reprezintă ordinea socială, constrângătoare, normativă, legiferată, dar mai ales este

exterioară conștiinței sale individuale. Când îi întrebi pe părinți ce fel de copii vor să crească, majoritatea dintre ei speră să aibă un copil fericit, responsabil, atent, respectuos, sincer și integru. Un copil autodisciplinat, care face ceea ce e bine, indiferent dacă este sau prezent părintele lângă el. Un copil care gândește singur și nu cedează presiunii grupului. Scopul disciplinării copilului este, practic, acela de a-l ajuta să-și dezvolte autodisciplina, adică să își asume responsabilitatea pentru acțiunile sale, să facă compromisuri și să evite repetarea greșelilor. Majoritatea părinților se întreabă ce tip de disciplină este mai eficientă pentru a crește un copil fericit și integru. Părinții trebuie să-și educe copiii conform celor mai desăvârșite modele etice. Ei trebuie să fie în toate aspectele vieții modele perfecte pentru educarea copiilor. Părinții sunt pentru fiecare om primul model al omeniei și au cea mai mare influență asupra formării caracterului copiilor.

Un roman psihologic care ilustrează trăirile și emoțiile unui adolescent pe nume Doc în relațiile cu familia, cu amicii este „Doc” de Nicolae Esinencu. De citit, recomand adolescenților și romanul „Rebela” de Claudia Partole. Personajul principal, Paula (Paula-cea-bună și Paula-cea-rea) se confruntă cu probleme specifice multor familii din țara noastră: divorțul părinților, certuri în familie, plecarea peste hotare a unui părinte.

Confucius susține: *La chinezi există trei feluri de iubiri firești pentru părinți: cea mai înaltă este de a-i ajuta, a doua de a nu-i supăra și ultima de a-i suporta.* Părinții așteaptă și ei mai multă dragoste, căldură, atenție sufletească de la propriile odrasle. Însă copiii, nu neapărat că uită de ei, dar își au alte bucurii, interese, preocupări. De aceea atitudinea lor față de cei care le-au dat viață rămâne într-o oarecare măsură „ritualică”. Părinții se întorc retrospectiv în planul trecutului, astfel compensând lipsa și dorul ce îl simt pentru copii. „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca bine să-ți fie ție și să trăiești ani mulți pe pământ”. (*Biblia. Cele 10 porunci*)

Până la urmă, fiecare copil este unic. Lucrul cel mai important este să înveți copilul să înțeleagă corect cum este alcătuită lumea înconjurătoare. Iar părinții primesc atât de multe sfaturi contradictorii despre educația copiilor, încât nu e de mirare că e dificilă creșterea unui copil. Părinții trebuie să fie pentru copiii lor ca un munte, să fie mereu alături de problemele fiilor. Să le ofere un spațiu securizat, netensionat, echilibrat. Soluții miraculoase, absolute, de educare a copiilor, de ieșire din situații dificile, n-au existat și nu vor exista niciodată. Soluțiile cele mai bune sunt o chestiune de dozaj, de îmbinare, de reactivare, de adecvare, de dragoste. Vor identifica ieșiri din situații cei care știu și istoria problemei cu care se confruntă, care au răbdare. „Problema lumii de astăzi rezidă în faptul ca Oamenii sunt folosiți, iar lucrurile sunt iubite... Să fim atenți și să valorificăm permanent ideea: Lucrurile sunt pentru a fi folosite, iar oamenii – pentru a fi iubiți.” [2, p. 422] Un copil ca să crească un adult fericit trebuie iubit și respectat.

Părinții sunt primele modele după care se structurează copiii. Modelul matern sau patern pe care-l va avea în fața ochilor copilul, pozitiv sau negativ, pe care-l va alege, va fi prima dovadă a modului cum se reflectă imaginea în conștiința copilului. Este decizia noastră, a maturilor, dacă să fim pentru pruncii noștri modele sau antimodele. E foarte important să ne iubim copiii necondiționat, să-i tratăm cu respect, să-i ascultăm, să le oferim îndrumare, să fim cel mai bun exemplu pentru ei. Nu e suficient să la dăm hrană, haine, vitamine ca să crească. Copiii au cea mai mare nevoie de dragoste mai ales atunci când nu o merită. Au nevoie de asta pentru a crește corect. Îndrumarea iubitoare realizează mai eficient orice obiectiv decât pedepsele. Ce ființe extraordinare ni s-au dat... și ce simplu e să le facem rău... *Cel mai fericit om în lume e acela care are părinți și copii buni.*

Bibliografie:

1. BĂIEȘU, Nicolae. *Însemnătatea educativă a folclorului pentru copii*. Chișinău: Știința, 1980, 69 p.
2. CUZNEȚOV, Larisa, *Consilierea și educația familiei. Introducere în consilierea ontologică complexă a familiei*. Chișinău: Primex com SRL, 2015, 489 p., ISBN 978-9975-110-20-4
3. DRUȚĂ, Ion, *Opere în 8 volume, vol. I*, Chișinău: Cartea Moldovei, 2008, 432 p., ISBN 978-9975-60-18-1
4. LICA, Anton, *Pedagogi români. Medalioane și interviuri*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2015, 464 p., ISBN 978-973-30-3782-8
5. SILISTRARU, Nicolae, *Etnopedagogie și educație*, Chișinău: CEP UST, 2019, 407 p., ISBN 978-9975-76-295-3
6. ȚÎBULEAC, Tatiana, *Vara în care mama a avut ochii verzi*, Chișinău: Editura Cartier, 2021, 121 p., ISBN 978-9975-79-891-4